

boscós de coníferes on hi ha forns de pega), *Fuen Devino* a Buetas (una de tantes fonts que havia estat consagrada a petites dees aquàtils o dones d'aigua), *Fandeforato* < *fuande forato* FONTEM FORATUM 'perforació o mina d'aigua' a Fiscal, *Fuende Vergazo* VIR- 5
GACEUM 'font dels joncs o de les vimeteres' a Acumuer, *Huancomasito* < *Fuan con(s)umito* 'font esgotada' i *Fuendecachón* (< CONSUMPTUM?) totes dues a Bescós de Garcipollera, *Fuen Terracino* a Borau; i no n'he pas exhaurit la llista. També els derivats masculins com *fontinyol*, *fontissó*, deuen venir del temps 10
que FONTE era masculí.

En la toponímia els noms de les fonts constitueixen, en efecte, un niu prodigiós d'arcaïsmes. En el País Valencià, p. ex., tenim la sensació que són molts d'ells 15
els que han de venir dels temps pre-islàmics, si bé la major part ens arribaren enterbolits per la fonètica dels moriscos arabitzats lingüísticament. La nostra *t* s'adaptava la majoria de les vegades com una emfàtica *t*, so fortíssim però d'articulació sonora, que els nostres reconquistadors perceberen generalment com 20
una d.

Només per la transmissió àrabica s'explica la forma *fondèta* que es va repetint en els pobles morellans i de 25
l'Alt Maestrat com a nom de fonts locals, i fins com a apellatiu ben viu: «allà baix hi ha una *fondèta* que ---» sento a Palanques; altrament *Les Fondètes* a Forcall, la *Fondeta* de Catalina a Castellfort, moltes *fondeta* de ---, o *Les Fondetes* a Vilanova d'Alcolea (on també hi ha l'important Barranc de *Fondeta*, potser 30
TECTA perquè neix sota el cingle de Puigpedró). Tot això són noms de fonts o deus i per tant no provenen de PROFUNDUS; d'altra banda notem el caràcter compacte i sense solució de continuïtat que té l'àrea geogràfica d'això; arribant al Maestrat central hi ha fluctuació: a la Salzedella; la *Fondeta Sant Albert* (prop del poble) i més lluny la *Fonteta* l'Amaca; a les 35
Coves de Vinromà, en la impressionant raconada de les antiquíssimes coves, la *Fondeta (de) la Moreria*, però d'altra banda el Barranc de *les Fontetes*. En fi 40
això cessa del tot quan baixem a la zona menys mosàrab: res en el Baix Maestrat, i a Orpesa hi ha *La Fontèta*, ben coneguda, però amb *-t-*; encara menys d'això a la resta del País Valencià, ni de les altres terres catalanes.

DERIV.: *Fontana* [Llull] del ll. FONTANA que havent començat com a adjectiu (*fontanus*, *-ana*, *-anum*, 'pertanyent a font'), ja en el S. IV apareix substantivat 45
fontana com un para-sinònim de *font*: de la seva antiguitat en llatí vulgar i romànic no se'n pot dubtar, car en forma més o menys vivaç apareix en totes les llengües neo-llatines (amb gran paper toponímic en cast. i port.) i transmès des d'antic a les britòniques i les 50
germàniques occidentals; però encara que en francès *fontaine* ha reemplaçat *font*, en les altres llengües romàniques no degueren ser veritables sinònims; per més que en algunes d'elles (segurament no sense influència francesa), com en català, hagí acabat per no ser més que un sinònim poètic de *font*.

Derivació que no ha estat prou aclarida: no crec 60

gaire en l'explicació que sigui un abreujament d'*aqua fontana* (si bé no nego que això hi vagi contribuir), tenint en compte el context de les aparicions en català antic; en particular el passatge que he citat del *Blanq.*, supra, on apareixen junts els dos mots, ens ensenya que la *fontana* era el lloc on es trobava la font i 5
font era el doll d'aigua que hi rajava: *fontana*, doncs, seria el planell o clariana que hom hi arregla o que s'obre la font mateixa a còpia de rajar; en un mot 10
FONTANA degué venir de PLATEA FONTANA 'la placeta o replà de la deu', amb la qual cosa no deixa d'estar en consonància la propensió a formar els col·lectius del tipus cat. *fontanals* i cast. *fontanar* damunt FONTANA (i no damunt FON), car es tracta de vessants on l'aigua brolla per ci per lla, enmig d'extensos prats o alevats, i no pas d'un seguit de fontetes normals (cas 15
que rarament es dona); ara bé si el punt de partida hagués estat *aqua fontana* la distinció sinonímica hauria hagut de ser precisament la inversa (*fontana*=el 20
doll de la font, *font* el paratge, cosa que no es veu enlloc).

Això resta encara viu a la Vall de Boí i a tota l'Alta Ribagorça, on encara *fontana* funciona com apellatiu 25
juntament amb *font*, i així m'ho testimonien allà els amics i guies: «*fontana*: naixements d'aigua dispersos» a diferència de *font*, indret precís: la *Fontana* del Pardinal sota Pleta-Mala, per damunt de la famosa i glaçada Font d'Aiguadassí, és un petit vessant que tot brolla d'aigua. *Font de la Nera*, a la vista de Boí, no tindria explicació etimològica si no és dissimilació 30
(*n-n-n* > *n-l-n*) de *Fondana Nera* (= *fontana negra* color d'aquell terror) (amb *nd* < *nt* pre-català bascoide) i és tot un fontanar igual al paral·lel *Fener de Riupalanques*; les *Fontanes del Pago* a Boí; «a Plana meligà(r) fa una mica de *fontanes*», Barruera (1953). A Güel i a Roda, s'excusaven de dir-me més noms de fonts allegant «allí no hi ha més que *fontanètas*» (petites deus que brollen ací i allà), 1957.

«Tot aquell dia anà *Blanquerna* per la forest --- a la nit sdevenc en un bell prat, on hac una bella *fontana* --- en aquell loc reposà e durmí *Blanquerna*» (NCL I, 206.14), que evidentment per dormir-hi importava més que hi hagués placeta o planell, car no podia pas jeure sobre l'aigua; i al llarg del *Fèlix* es va repetint el 45
lloc comú de la *fontana* on llegeixen, enraonen o es medita, sense gaire menció de l'aigua, però implicat un indret ampli i reposador: «en una bella praderia hon havia molts arbres, stava lo filosofff prés de una bella *fontana*, e aquell filosofff tenia un libre en lo qual legia»; «Fèlix --- anave per una vall plena de arbres e de *fontanes*», «prés de una *fontana* estava un pastor ---» (NCL II, 41, 85; IV, 257), «sots de un bell arbre, prés de una *fontana*, stava un filosofff e un pastor ---» (id., Ag. I, 58).

En francès i en occità, aqueixa distinció s'esbossa més aviat, llengües que aviat perderen la *-t* i volatilitzaren o perderen del tot la consonant *n* en convertir-la en una ressonància nasal de la vocal precedent: FONTEM s'hi reduïa a dos fonemes, deixant un residu equí- 60
voc que es podia confondre amb altres mots i amb di-